

ČÁP ČERNÝ (*CICONIA NIGRA*)

Robert Doležal

Při pozorování čápa černého v paprscích slunce stojícího nízko nad obzorem vyniknou rudě zbarvené nohy, zobák a okolí oka. Foto: Zdeněk Tunka

*Na rozdíl od všem známého čápa bílého (*Ciconia ciconia*), se kterým se v přírodě či na obrázku setkal každý z nás, žije druhý zástupce stejného rodu, čáp černý (*Ciconia nigra*), skrytým způsobem života v lesích. Uniká tak naší pozornosti i přes svoji nemalou velikost, výrazné zbarvení i fakt, že se mnohdy pohybuje i v těsné blízkosti lidských sídel. Nestaví si hnízda na komínech a sloupech jako jeho příbuzný, při lovu v potocích a vodních strouhách ho většinou kryje vegetace, a tak ho spatříme nejčastěji kroužit na obloze v blízkosti lesa nebo na bahně vypuštěného rybníka, a to převážně koncem léta, kdy mladí ptáci opouštějí hnízda a shromažďují se v menších a někdy i početnějších skupinách k podzimnímu tahu na zimoviště ležící v subsaharské Africe.*

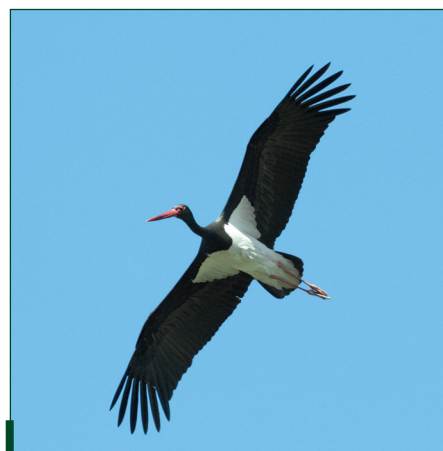
Rozšíření

Čáp černý je druhem s palearktickým typem rozšíření obývajícím mírnější část Eurasie od Beneluxu a Francie po Dálný východ (Šťastný et al., 2006). Dále k jihu leží menší izolovaná hnízdiště. Zcela samostatná hnízdní populace v jižní Africe vznikla pravděpodobně usídlením zimujících ptáků po roce 1900. Rozšíření a početnost čápa černého se v Evropě v průběhu 19. a 20. století silně měnily. V 19. století zmizel z celé západní Evropy až na reliktní populaci na Pyrenejském poloostrově. Také ve střední Evropě ubýval až na minimum kolem roku 1930. Následovalo jeho šíření západním a severním směrem (v Rakousku hnízdí od r. 1948, v západním Německu od r. 1947, ve Francii od r. 1976).

Tento proces nadále pokračuje (Hudec a kol., 1994). Evropská hnízdní populace, která převyšuje 7 800 párů (50–74 % populace celkové), byla v letech 1970–1990 hodnocena jako stabilní. V letech 1990–2000 zaznamenala růst především v západních částech areálu a i přes pokles v pobaltských státech zůstává stabilní (BirdLife International 2004). V Červené knize ohrožených druhů ČR je čáp černý zařazen v kategorii VU – zranitelný druh a v letech 2001–2003 byla jeho populace u nás odhadnuta na 300–400 párů (Šťastný et al., 2006).

Prostředí a způsob života

Čáp černý vyhledává lesnaté oblasti s tekoucími a stojatými mělkými vodami

Čáp černý je mohutný pták s rozpětím křídel 173–205 cm, využívající k letu především termických vzdušných proudů. Foto: Petr Mückstein

Vnější průměr hnízda činí 80-170 cm a jeho výška může dosahovat v závislosti na jeho stáří i 120 cm. Foto: Petr Mückstein

Vzhledem k výšce hnízda (10-20 m) se vám pohled na dorůstající čapí mládež nejspíš nikdy nenaskytne. Foto: Petr Mückstein

Koncem léta se různě velké skupiny čápů černých shromažďují v polích k tahu na zimoviště. Foto: Zdeněk Tunka

s dostatkem ryb. V okolní zemědělské krajině pak vyžaduje přítomnost řek, rybníků a vlhkých lokalit. U nás obývá rozsáhlejší starší lesy, především listnaté nebo smíšené, ale hnízdit může i v čistě jehličnatých porostech. Naleznete jej od lužních lesů nížin s mokřady a rybníky po lesy horských poloh, a to téměř na celém území ČR. Nárůst jeho početnosti se v posledních desetiletích odráží i v tom, že proniká do menších lesů v zemědělsky využívané krajině. V Podkrkonoší a na Znojemsku je známo hnízdění z větrolamů v polích a z břehových porostů (Šťastný et al., 2006). Čáp černý je v našich podmínkách, stejně jako v oblasti celé palearktické oblasti s výjimkou Pyrenejského poloostrova přísně tažný. Jeho zimoviště leží v rovníkové a jižní Africe, kam táhne buď jihozápadní cestou přes Francii, Španělsko a Gibraltarský průliv, nebo jihovýchodní cestou přes Balkán, Malou Asii, Bospor a Dardanely. Množství fascinujících informací z migrace čápů černých přinášel českému posluchači od roku 1995 projekt organizovaný Českým rozhlasem s názvem Africká odysea a později Nová odysea, kdy bylo sledováno putování čápů vybavených satelitními vysíláči (<http://www.rozhlas.cz/odysea>).

Popis

Velikostí je čáp černý nepatrně menší než čáp bílý. Hlavu, krk, hruď a hřbet má černé s kovově zeleným nebo fialovým leskem. Břicho je bílé, stejně jako bílé trojúhelníky na bázích křídel patrné zespodu v letu. Zobák a noha jsou červené, u mladých šedozelené. Létá a krouží jako čáp bílý. Ozývá se skřehotavými řadami zvuků, ale jen na hnízdě.

Hnízdění a péče o mláďata

Ze zimoviště se čapí vracejí od poloviny března do půli dubna. Páry jsou zpravidla stálé a vracejí se na stejné hnízdo, kde dochází

k toku, ke kterému patří sklánění hlavy a její pokyvování ze strany na stranu, vypínání a vzájemné obcházení na hnízdě, roztahování bílých podocasních krovek a jejich přiklápění k nohám. Páření probíhá na hnízdě, které bývá postaveno nejčastěji na stromech, zřídka na skalách nebo na zemi. V případě vzniku nových párů tok předchází stavbu hnízda. Nejvíce našich hnízd bývá umístěno na buku, dubu, jedli a smrku, a to ve výšce 10–20 m. Hnízda jsou každým rokem dostavována. Na stavbě se podílejí oba ptáci z páru. Snůška se na hnízdě objevuje od konce dubna a tvoří ji 2–4 čistě bílá vejce. Snášena jsou ve dvou denních intervalech a sedí na nich střídavě oba rodiče od snesení 1. nebo 2. vejce. Mláďata se líhnou krátce po sobě po 23 dnech inkubace. Rodiče jim přinášejí potravu v hrdelním vaku, vyvrhují ji na hnízdo a mláďata si ji sama berou. Ve věku 55–60 dnů jsou schopna letu, ale na hnízdě se zdržují déle. Vyvedena bývají v důsledku ztrát nejčastěji 2–3 mláďata. Čáp černý pohlavně dospívá ve věku tří let (Hudec a kol., 1994).

Potrava

Rozborem vyvržené potravy a zbytků na hnízdech bylo zjištěno, že se čapí černí živí téměř výhradně živočišnou potravou. Jedná se převážně o ryby přiměřené velikosti, obojživelníky, plazy, ještěrky, větší hmyz, příležitostně uloví hraboše, krtka, myšiči apod. Rostlinná složka potravy slouží k snadnějšímu formování vývržků. Potravu získává čáp lovením v mělkých stojatých a tekoucích vodách v lesnaté i zemědělské krajině, méně často na lukách. Za potravou zalétá i do větší vzdálenosti (Šťastný et al., 2006).

Význam a ochrana

Čáp černý je uveden v příloze I Směrnice o ochraně volně žijících ptáků 79/409/EHS,

předmětem ochrany je v šesti ze 41. ptačích oblastí vyhlášených na území ČR (Beskydy, Doupovské hory, Horní Vsacko, Krkonoše, Šumava a Třeboňsko). Zdá se, že početní nárůst naší populace v posledních desetiletích stagnuje. Obsazena jsou všechna vhodná území s dostatkem potravy a hnízdních možností a nová nepřibývají. Spíše naopak, pokračuje fragmentace lesních porostů těžební činností v mýtních porostech a zčásti také likvidací následků opakovaných rozsáhlých větrných kalamit. Negativní vliv má také odtěžování starých lesních porostů a vodohospodářské úpravy v lužních lesích jižní Moravy (např. PO Soutok-Tvrdonicko), kde populace čápa černého od 70.–80. let minulého století trvale klesá (www.biomonitoring.cz). Dalším negativním faktorem je existence nezabezpečených elektrických vedení, do kterých ptáci narážejí a hynou zasažení elektrickým proudem. Podmínky, za jakých lze provádět těžbu a další lesní práce v okolí hnízd čápa černého, jsou pro ptačí oblasti (PO), v nichž je tento druh předmětem ochrany, stanoveny vládním nařízením. Přesto je monitoring jednotlivých hnízd bez ohledu na existenci PO a individuální přístup každého lesního hospodáře zajišťující minimalizaci rušivých zásahů v době hnízdění tím nejvhodnějším a nejúčinnějším způsobem ochrany čápa černého.

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Autor:
Ing. Robert Doležal
www.birdwatcher.cz
E-mail: dodin@post.cz

Další fotografie je možné zhlédnout na internetových stránkách autorů fotek: www.birdphoto.cz a www.bio-foto.com.